

# 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN TEOLOJİK ARKA PLANI: MİTLER VE GERÇEKLER

**MAHMUT ÇINAR**

DOÇ. DR. GAZİANTEP ÜNİV. İLAHİYAT FAK. Ö. ÜYESİ  
cinarmahmut02@gmail.com

## Özet

15 Temmuz 2016'da ülkemizde kalkışılan darbe girişimi, önemli ölçüde teo-mitik temeller üzerine kurulmaktaydı. Darbe girişiminin baş aktörü, dini kimliğiyle ön plana çıkmış, yıllarca Hz. Peygamber ve sahabeyi dinleyicilerinin ufkuna yerleştirmek için çırpınan sözde bir vaizdi. Herkes onu böyle tanıyor, Allah rızasından başka hiçbir arzusunun olmadığını düşünüyordu. Son yıllarda, sosyal ve siyasal güce kavuşan etrafındaki insanların ben-merkezci ve kendilerinden başka hiç kimseye hayat hakkı tanımayan atraksiyonları bile, çoğu zaman hüsn-ü zanla karşılanmış, ilgili şahsın bundan haberdar olmadığı düşünülmüştü. Ancak şimdi bambaşka bir durumla karşı karşıya kalınmakta, F 16'lar bomba yağdırmakta, tanklar sivillerin üzerine yürümekteydi. Sevgi, barış, kardeşlik, diğerkâmlık, fedakarlık ve mahviyet gibi kavramları dillerine pelesenk eden bu insanları, bu şekilde harekete geçiren motivasyon çok güçlü olmalıydı.

Bu makalede işaret edilen motivasyonun arkaplanı ve bunun teo-mitik temelleri araştırılarak, değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu motivasyonun ne kadar teolojik, ne kadarının mitolojik temellere dayandığı önem arz etmektedir. Makalenin üzerinde durduğu asıl problem budur. Zira söz konusu teo-mitik arkaplan anlaşılıp gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, ümmetin yaşadığı coğrafyalarda, 15 Temmuz benzeri kalkışmalar eksik olmayacaktır. Bu kalkışma, İslam adına, İslam'da olmaması gereken bir takım unsurların bayraklaştırılarak, kitlelerin bunların etrafında aktif hale getirilmesinin çok zor olmadığını göstermiştir. Şu var ki ilgili yapı ve bu yapının lideri, tasavvuf tarihinde ve tarikat erbabı arasında yaygın olarak kullanılan kavram ve müesseseleri istismar ederek, faaliyetlerine meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. Bu anlamda istismarın gerçekleşmesine konu olan tabirler, irdelenecektir. Kuşkusuz siyasilerin gerekli tedbirleri alması gerekir. Ancak Müslüman kitleleri İslam'da olmayan unsurları, İslam'danmış gibi yaparak yönlendiren çabalar karşısında, ilim adamlarıyla aydınlar tarafından alınması gereken tedbirin ne kadar önemli olduğuna dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Darbe Girişimi, Ricâlü'l-gayb, Batınî siyaset, Mehdi, Velayet.

## THEOLOGICAL BACKGROUND OF JULY 15 COUP ATTEMPT: MYTHS AND REALITIES

### Abstract

The coup attempt in our country in July 15, 2016, was significantly grounded on theological-mythic basis. Main actor of the attempted coup was a preacher who has been known by his religious identity and who supposedly struggled to put the Prophet and his companions into horizon. Everyone was acknowledging him this way and thinking that he is seeking nothing but the God's gratification. Recently, even variety shows of

self centred people around him those who don't give any rights of life to people except for themselves, who has gained social and political power was welcomed with wishful thinking, and it was thought that the relevant person is not aware of this. But now there was a totally different situation, F16 planes was bombing everywhere, tanks was stepping on people. The power that has set those people in motion, who has always been repeating words like love, peace, brotherhood, altruism, sacrifice and humility, must have been very strong.

In this article, background of this motivation and it's theological- mythic grounds will be searched and evaluated. it's important to know how much this motivation is grounded on theological and mythic basis. The main problem of this article is this question. Because if theological-mythic background in question isn't understood and precautions are not taken, then in the geography that ummah is living, there will be more attempts like July 15. This attempt has shown that some elements that must be in Islam can be used to gather people actively around it, is not very difficult. Beside that, related constitution and it's leader has tried to legitimise it's activities by taking advantage of some notions and establishments that are used in history of sufism by sufis. In this sense, the expressions that are used in case of exploitation will be studied. No doubt that politicians must also take precautions. But we will specifically try to attract attention how important it is for scholars and intellectuals to take precautions against efforts to direct Muslim masses to accept elements that are out of Islam.

**Key Words:** Coup Attempt, Rijaal Al Ghayb (Unseen Saints), Esoteric politics, Mahdi, Walayat.

Giriş:

15 Temmuz akşamı, başta Ankara ve İstanbul olmak üzere Türkiye’de yaşayan insanlar, kendilerini gecenin sakin kucağına terk etmeye hazırlanırken, bir yandan uçak sesleri diğer yandan işgal haberleriyle sarsıldı. Defalarca darbe yaşamış olan halk, bu sefer bambaşka bir darbe kalkışmasıyla sarsılıyordu. Gerçi bir süredir, hükümete aba altından sopa gösteren ve “cemaat” olarak meşhur olan çevrelerin bir çılgınlık yapacakları bekleniyordu. Ancak bir karıncayı dahi incitmeyecek bir imana ve insani değerlere sahip oldukları imajını veren bu çevrelerin, bir gün sivil insanlara tankların namlularını çevireceklerini, F16’larla bomba yağdıracaklarını, yıllarca emirlerinde çalıştıkları komutanlarını kelepçeleyerek tartaklayacaklarını, çok az kimse tahmin edebiliyordu. Sistemlerini dinî referanslar üzere kurduklarını iddia eden ve İslâm dininin müsamaha, hoşgörü ve diyalogcu yüzünü temsil etme iddiasıyla ortaya çıkan, daha düne kadar camilerde aramızda saf tutan bu insanları, harekete geçiren motivasyonun çok üst düzeyde olması lazımdı. Aksi takdirde, bu kadar etkili olamazdı.

Bu makalenin konusu, darbecileri yukarıda anılan taşkınlıkları bu kadar cesurca yapmaya sevk eden motivasyondur. Bu motivasyonun teolojik temelleri ve bu temellerin, ne derece teolojik, ne derece mitolojik olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. İslâm tarihinde Hariciler gibi, nasları literal ve gö-

rünen boyutuyla dikkate alıp, buradan yola çıkarak Müslümanların kanını akıtmaya varıncaya kadar, ileri düzeyde aşırı temayüller görüldüğü gibi, aynı naslara bâtinî anlamlar yükleyerek, bu doğrultuda yorumlayan ve elde ettikleri yorumlara dayanarak suikastlar düzenleyen sapkın Hasan Sabbahlar da tarih sahnesine çıkmıştır. 15 Temmuz 2016 tarihinde ülkemizde meydana gelen kalkışmayı, bu tür yapılanma ve bu yapılanmaların üzerinde durduğu zeminden bağımsız olarak değerlendirmek, meseleyi anlamamızı zorlaştıracaktır. Kuşkusuz, üzerine bombayı bağlayarak kendisini patlatan Deaş militanı ile o gece halkı bombardımana tutanların motivasyonu benzerdir. Her ikisi de hakikat peşinde olduğunu, en doğru yolun kendi yolu olduğunu ve bir şekilde ilahî yardımla, ilahî işaretle hareket ettiklerini düşünmektedir. Bu nedenle öncelikle din-siyaset ilişkisi bağlamında, söz konusu motivasyonun teolojik, mitolojik ve psikolojik dayanaklarının deşifre edilmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmamızda, bu dayanakların İslâm diniyle ne kadar örtüşüp örtüşmediği irdelenerek, bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

### Din ve siyaset

İslâm dini, bir ideoloji değildir. Bununla beraber ilk dönemlerden itibaren din-siyaset ilişkisi birbirine girmiş, siyaset adeta dinin tam merkezine yerleştirilmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra, meydana gelen siyasi görüş ayrılıklarının, dinle bağlantılı olarak değerlendirilmemesi, siyasi meselelerin dini referanslarla desteklenmemesi, sahabenin de bu ayrımın farkında olduğu, hatta siyasi meseleleri dinî argümanlar kullanılarak siyasi tercihlerini ispatlama yönteminin, onların aklına gelmediği anlaşılmaktadır. Söz gelimi Beni Said'de toplanan Hazrec'lilere, emirin Kureyş'ten<sup>1</sup> olması gerektiğini öneren Hz. Ebûbekir, bunu tamamen stratejik bir gerekçeyle, Arapların Kureyş'in dışındaki bir emire itaat etmeyecekleri kanaatine dayandırmıştır. Sâd b. Ubad ve onun emir seçilmesini önerenler de bunu, Hazrecli olması ve Hazrec'in Medine'nin en önemli kabilesi olması, peşin öngörüsüyle hareket etmekteydi. Yine Hz. Ali ve onun emir seçilmesi gerektiğini düşünenler de, onun Hâşimî olması ve Arap-Kabile geleneklerine göre bu kabileye kan bağıyla bağlı olması ve bu kabile içinde, hilafete en çok ehil olan tek adayın o olduğu peşin yargısından kaynaklanmaktaydı. Bu yargının dinden daha ziyade geleneğe dayandığından kuşku yoktu. Bu nedenle, her ne kadar Hz. Ebubekir'in hilafeti, bazı kişi

<sup>1</sup> "İmâmlar Kureyş'tendir" mealindeki Hz. Ebûbekir'in sözü, ilerleyen dönemlerde, Hz. Peygamber'in hadisi gibi anlaşılmış, buradan da halifenin kimlik ve mensubiyeti dinî bir çerçevede sunularak, meşruiyet zemini oluşturulmuştur. Geniş bilgi için bk. M. S. Hatiboğlu, *Hilâfetin Kureyşliliği*, Ankara: Otto (3. Baskı) 2012, s. 70 vd.

ve çevreler tarafından benimsenmemiş ise de, hiçbir zaman dinî bir gerekçe sunulmamış, yıkıcı ve aktif bir muhalefet söz konusu olmamıştır.

İslâm adına girilen kalkışmaların tamamı, siyasi otorite olmadan dinin tam olarak yaşanamayacağı peşin kabulünden yola çıkmaktadır. Bu kabul kısmen doğrudur. Ancak sanılanın aksine İslâm, siyasi bir sistem önerisinde bulunmaz. Aksine diğer bütün alanlarda olduğu gibi, siyaset alanında da, insanların yararına olan tercihlerde bulunmayı, çoğulculuğu, paylaşımı, adalet ve merhameti önermekle yetinir. Ne Kur’ân’da ne de Hz. Peygamber’in hadislerinde, örneğin yönetimin cumhuriyet, hilafet ya da saltanat gibi yöntemlerle belirlenmesine ya da belirlenmemesine dair hiçbir bilgi mevcut değildir. Hz. Peygamber’in vefatından bir süre sonra sahabe arasında çıkan siyasi ihtilaflar, dinî bir temele dayandırılmadığı için, sahabenin önde gelenleri tarafsız kalmış, hatta bir kısmı kendisini yalnızlığa terk etmiştir. Bu durum, siyasetin sosyo-politik şartlara göre şekil alabileceğinin ön görüldüğünü, adalet, meşveret ve hakkaniyet gibi insanî ilkelere bağlı kalmak kaydıyla, ümmetin ilgili kesimlerinin bu konuda vaziyet alarak inisiyatif kullanabileceklerine delalet etmektedir.

Bin dört yüz yıllık İslâm tarihinde, siyasetin dinle iç içe girdiği ve siyasetin dinî bir iddiayla sunulduğu her dönemde, ümmetin sıkıntıya girdiği görülmektedir. Siyasi muhalefetlerini dinî gerekçelerle temellendiren ve bunu canlı bir şekilde, savunan ilk zümrenin Sıffin’den sonra ortaya çıkan Hariciler olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar, siyasi muhalefetlerini, “Allah’tan başka hüküm verecek mercinin bulunmadığı” tezine dayandırarak, bu tezi kabul etmeyenleri tekfir etmişlerdir. Söz konusu tekfir ve sonuçlarının nelere yol açtığı, ilgilenenler tarafından bilinen bir gerçektir. Daha sonraki dönemlerde, zaman zaman dinle siyasetin iç içe girdiği birçok örnekle karşılaşmamız mümkündür. Ehl-i Hadis ile Mûtezile arasında çıkan ve aslında tamamen teorik bir konu olan “Halku’l-Kur’ân” meselesinin Mihne ve Karşı Mihne gibi acı sonuçlara yol açmasının sebebi de dinin siyasetle iç içe girmesidir. Bunun örneklerini çoğaltmak mümkündür. Ancak konumuz itibarıyla daha çok, Bâtınîlik ve bâtınî siyaseti merkeze almamız gerekmektedir. Şimdi başta Şiâ ve sûfiyye olmak üzere, kitleleri etkileyen siyaset-i batıniyye’yi irdelemeye çalışalım:

### Bâtınî Siyaset

Tarihi süreç içerisinde, zahirî siyasetin bir benzeri bâtınî alana taşınmış ve bâtınî bir siyaset hiyerarşisi oluşturulmuştur. Bu eğilimin öncelikle mev-

cut siyasi düzene protest bir söylemle ortaya çıkan Şiîler arasında başladığını, daha sonra oradan tasavvufî/bâtınî çevrelere farklı ton ve ölçülerde yansıdığını görmekteyiz. Şu var ki, bâtinî siyaset kendi mecrasıyla sınırlı kalmamış, zaman zaman zahirî siyaset için referans olarak kabul edilmiştir. Bâtınî siyasetin zahiri siyaset için referans olarak kullanıldığına işaret eden Abdülvahhâb eş-Şa'rânî'nin şu sözleri bu anlamda manidardır:

“Kutub ve efradla ilgili başlıkta, bazen efraddan olan birisinin kutuptan daha kâmil olabileceği geçti. Zira kutup, bütün velilerden daha faziletli olduğu için bu makama gelmemiştir. O, Allah'ın ezeli ilminde bütün insanların işlerinin kendisine döneceği bir kişinin âlemde bulunması gerektiği kayıtlı olduğu için, buna nail olmuştur. Böylece kutbiyyete tayin edilmiş, öncelikli olmaya tayin edilmemiştir. İmâmetle ilgili olarak da bu başlıkta, aynı şey söz konusu olup, imâmın bütün vatandaşların en faziletlisi olması şart değildir”<sup>2</sup>.

Bu düşünce prensipte, imamın masum olması gerektiği inancına sahip olan, İmamiyye Şiası'na uymamakla beraber, özellikle Şiâ'nın oldukça canlı bir şekilde yaşattığı Mehdîlik inancı, söz konusu bâtinî siyasetin bir tezahürüdür. Şiâ'ya göre evrende sürekli bir mâsûmun bulunması zorunludur ve evrenin varlığını sürdürmesi için Allah'ın verdiği feyiz, bu mâsum üzerinden akmaktadır. Bu düşünce sünnî tasavvufta, âlemin hiçbir zaman “el-İnsanü'l-kâmil” veya “el-Gavsü'l-âzam” gibi tabirlerle ifade edilen bir zattan halî olmayacağı şeklinde ifade edilmiştir. Dinî metinlere de dayandırılmaya çalışılan bu tasavvur, öncelikle ezoterik-dinî yapılanmaların, hiyerarşik sistemlerini, anlamamızı zorunlu hale getirmektedir. Bu sistemin Tasavvuf tarihinde “Ricâlü'l-gayb” veya “Ricâlüllah” olarak da isimlendirilen, “evliya” sınıfı etrafında yapılan değerlendirmeler üzerine bina edildiği kuşkusuzdur. Bu nedenle bâtinî siyaset sistemini ve bunun dinî düşünce ile zahiri siyaset üzerindeki yansımalarını anlamak için, söz konusu yapıyı ve hiyerarşisini anlamak gerekmektedir. Bunu anladığımızda, gerçekten dinî olan ile dinî kisveye bürünmüş olan mitolojinin ne kadar iç içe olduğu da anlaşılmış olacaktır.

Burada bir hususa özellikle dikkat çekilmesi gerekmektedir. Şöyle ki batınî siyaset ve 15 Temmuzda darbe kalkışmasını gerçekleştiren çevreler, İslam düşünce tarihinin her döneminde varlığını farklı ton ve biçimlerde koruyan tasavvuf müessesesinin kutup, gavs, kudsî ve benzeri tabirlerini kullanmışlardır. Bu tabirlerin dinî kaynaklarını irdelemek, bunların ne kadar otantik veya hariçten idhal edildiğini tespit etmek başka bir çalışmanın konusudur. Ta-

<sup>2</sup> Abdülvahhâb eş- Şa'rânî, *el-Yevâkitve'l-cevâhir fî beyâniakâidi'l-ekâbir*, Beyrut, ts. (Darülhyâüt-turâsi'l-Arabî), s. 536.



savvuf çevrelerinin de “Kainat imamı” gibi tabirlerle bu çevrelerin “Kutbu’l-azam/Gavsu’l-azâm” veya “Kutbu’l-aktâb” gibi tabirlerini çağrıştıran bir dil ve yöntem kullanması, tasavvuf çevrelerini de rencide etmiştir. Bu gibi müesseselerin teolojik dayanakları tartışmalı olsa da, her dönemde ve herkes tarafından istismar edildiğini, siyasi manipölasyonlara araç kılındığını söylemek haksızlık olacaktır. Dolayısıyla çalışmamızda, sadece söz konusu istismar ve dayanaklarına projeksiyon tutmak amaçlanmaktadır.

### Ricâlü’l-Gayb /Evliyâ Meselesi

Ricâlü’l-gayb, sınıfı daha çok “veli/evliyâ” tabiri etrafında temellendirilmiştir. “Veli/velâyet” tabiri, Kur’ân’da geçmekle beraber, daha sonraları olduğu gibi, belirli dinî bir sınıf ya da mertebeye işaret etmekten daha çok, bir vasıf olarak anlaşılmıştır. Nitekim bu konuda anahtar ayet olan “*Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına (Evliyâullah) hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de*”<sup>3</sup> mealindeki ayetin tefsirine bakıldığında, özellikle ilk dönemlerde, bu durumu açık bir şekilde görmek mümkündür. “Hibrü’l-ümme” olarak bilinen ve rivâyet tefsirinin en önemli sahâbî kaynağı olan Abdullah b. Abbas (ö. 68/687) “Allah’ın velîlerini/Evliyâullah”, “müminler” olarak tefsir etmektedir.<sup>4</sup> Önemli tâbiîn müfessirlerinden olan Mücâhid b. Cebr (ö. 104/722) ilgili âyet hakkında herhangi bir açıklama yapmamaktadır.<sup>5</sup> Yine erken dönemde yaşayan ve dönemin en hacimli ve aynı zamanda ilk kaleme alınan dirâyet tefsiri olarak kabul edilen eserin müellifi olan Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) ise eserinde söz konusu âyete yer vermekle beraber “evliyâullah” tâbiri için herhangi bir açıklama yapmamaktadır.<sup>6</sup> Bu durum, anılan dönemde bu tâbirin herhangi bir anlam değişmesine uğramadığı ve genel olarak “müminler” için kullanıldığı neticesini vermektedir. “Evliyâullah” tâbiri daha sonraki dönemlerde de müfessirlerin büyük çoğunluğu arasında “müminler” anlamında değerlendirilmiştir. Söz gelimi 4/10. yüzyılda yaşayan Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944) “Allah’ın velîleri” tâbirinin kapsamına büyük günah işleyenler de dahil, bütün müminlerin girdiğini düşünmektedir. Onun bu yaklaşımı, henüz evliyânın müminler içerisinde daha dar bir sınıfı temsil anlamında kullanılmadığı-

<sup>3</sup> Yunûs 10/62.

<sup>4</sup> İbn Abbâs, *Tenvîrü’l-Mikbâsmin tefsiri İbn Abbâs*(nşr. Hârûn-Nâsır Hüsrev),baskı tarihi ve yeri yok, s. 176.

<sup>5</sup> Mücâhid b. Cebr, *Tefsîrü’l-İmâmMücâhid b. Cebr*(nşr. Muhammed Abdüsselâm Ebü’n-Neyl), Kahire 1410/1989, s. 381.

<sup>6</sup> Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîrü’l-Kebîr (TefsîrüMukâtil b. Süleymân*(nşr. Abdullah MahmûdŞahhâte), Mısır 1983, II, 243.

nı göstermektedir. Veya en azından bu âlimin kendisi, bu anlamı dikkate almaya değer bulmamaktadır. Zira tâbire başkaları tarafından yüklenilen anlamlara da göndermelerde bulunduğu halde evliya'yı mânevî bir üst sınıf olarak kabul eden anlayıştan, red amacıyla da olsa bahsetmemektedir.<sup>7</sup>

Kâdî Ebû Bekir el-Bâkılânî (ö. 403/1013) peygamberlerden sonra özel bir konuma sahip kurum/kişiler olarak Hz. Peygamber'in ashâbı ve onun ehl-i beytini vermekle yetinmekte, velâyet konusuna değinmemektedir.<sup>8</sup> İbn Fûrek (ö. 406/115) ise, Ebü'l-Hasen el-Eş'arî'nin (ö. 324/936) Hz. Peygamber'den sonra kimlerin faziletli olduğu ve İmâmet konusundaki görüşlerini zikrederken “velâyeti” çağrıştıracak herhangi bir beyânda bulunmamaktadır.<sup>9</sup>

İmâm Gazzâlî (ö. 505/111) *el-İktisâd*'ta velâyet konusuna değinmezken, Sa'deddîn et-Teftâzânî (ö. 793/11390), kendisinden önceki âlimlere nispetle bu konuya daha geniş yer vermektedir. Ona göre velî, “ârif-i billâh ve tüm himmetini O'nun dışındaki her şeyden çeken” kimsedir. Daha sonra tartışmayı “kerâmet” üzerinden devam ettiren bu müellif, velînin hiçbir şekilde nebînin derecesine ulaşamayacağını, velâyetteki kemâl derecesi ne kadar ileri giderse gitsin, hiçbir veliden şer'î tekliflerin sâkıt olmayacağını belirtir. Devamla nebî olmayan bir velînin herhangi bir nebîden faziletli olmasının düşünölemeyeceğini, ancak nebî olan bir velînin nübüvvetinin mi yoksa velâyetinin mi daha faziletli olduğu konusunda farklı görüşlerin bulunduğunu bildirir. Buna göre velâyetin muhtevâsında kurbet ve hususiyet bulunduğundan, nübüvvetten daha faziletli olduğu iddialarına karşılık, nübüvvette Hak ile halk arasında vasıta olma ve dünya-âhiret maslahatlarını ikâme etmekle beraber vahiy meleşini müşâhede etme şerefine nâil olma bulunduğundan, daha faziletli olduğunun ifade edildiğine işaret etmektedir. Ona göre nübüvvetin Hz. Muhammed ile hitâme ermesine karşılık Hz. Peygamber'in tasarrufunun mazharı olan velâyet devam etmektedir. Velâyetin alâmeti, Hz. Peygamber'e tâbi olmaktır.<sup>10</sup> Çok açık olmamakla beraber, Teftâzânî'nin ifadelerinden, kendisinin velâyeti, belirli bir dinî sınıfı temsil eden kurum olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Görüldüğü gibi, İslâm düşünce tarihinde velâyet, ilk dönemlerde “îmân edip takvâya erişenler” için kullanılan bir tâbir iken, daha sonraları anlam kaymasına uğrayarak dinî, ruhânî ve imtiyazlı bir üst sınıf anlamında kullanılmış ve bundan itibaren Ricâlü'l-gayb ile aynı anlamı ifade etmek üzere tedavüle

<sup>7</sup> Mâtürîdî, *Te'vilât*, VII, 78-79.

<sup>8</sup> Bâkılânî, *el-İnsâf*, s. 107-112.

<sup>9</sup> İbn Fûrek, *Mücerredü Makâlât*, s. 180-190.

<sup>10</sup> Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, V, 72-79.

çkarılmıştır. Müminler arasında böylesi bir sınıfın ortaya çıkması, klasik kaynaklar açısından problemli olmasına rağmen, ümmetin genelini teşkil eden halk kitleleri arasında önemli ölçüde taraftar bulmuştur. Bunda karşılaşılan farklı din ve kültürlerde buna benzer bir sınıfın var olması etkili olduğu gibi, ihtidâ eden geniş kitlelerin eski inanç ve düşüncelerinin bir devamı olarak böylesi bir sınıfın varlığını kabul etmeye devam etmeleri de önemlidir. Başta Hristiyanlık olmak üzere dindar kesimin din/tanrı ile ilişkilerini din adamları üzerinden sürdürmesi, bu inancı besleyen önemli bir faktördür.

### Velâyetin Mertebeleri ve Bunların Konumu

Velâyet teorisi denildiğinde, akla gelmesi gereken en önemli sûfî Muhyiddin İbnü'l-Arabî'dir (ö. 640/1238). O, Ricâlü'l-gaybı mertebe ve derecelere ayırmakta, "Ricâlullah'ın bir kısmı" ifadesinden sonra, yaptığı tasnifte bu sınıfa mensup kabul ettiği velileri şu şekilde sıralamaktadır: Kutub, iki İmâm, evtâd (dört kişi), abdâl (yedi kişi), nükebâ/nakibler (on iki kişi), nücebâ (sekiz kişi), havâriiler (sayısı sâbit olmak üzere birdir, iki olmaz), Recebiler (kırk kişi) olup, sayıları sabittir ve "Efrâd" arasındadırlar. Veliler arasında iki tane de hâtem bulunmaktadır: Bunlardan biri Muhammedî velâyetin hâtemidir, Allah onunla Muhammedî velâyeti bitirir, âlemde tekdir. Diğeri ise, Hz. İsâ'dır. O da umumî velâyetin (velâyet-i âimme) hâtemidir, onunla velâyet mutlak olarak sona erer.<sup>11</sup> Ricâlullah'ın bir kısmı Hz. Âdem'in kalbi üzerinde (üç yüz kişi), bir kısmı Hz. Nûh'un kalbi üzerinde (kırk kişi), bir kısmı Hz. İbrâhim'in kalbi üzerinde (yedi kişi), bir kısmı Cebrâil'in kalbi üzerinde (beş kişi), bir kısmı Mikâil'in kalbi üzerinde (üç kişi) ve bir kişi de İsrâfil'in kalbi üzerinde bulunmaktadır.<sup>12</sup>

İbnü'l-Arabî verâsetle ilgili değerlendirmelerini epistemolojik bir yorumla devam ettirerek, vârislerin bir kısım bilgileri doğrudan Allah'tan aldıklarını kaydetmektedir. Ona göre evliyânın iki mîrâcı bulunmaktadır. Veliler bunlardan birinde, şeriatle ilgili olmayan konularda ilhâm almaları itibarıyla Hz. Muhammed dışındaki diğer peygamberlerin kalbi üzerinde bulunmaktadır. Diğerinde ise onlar, şeriat sahibi (resûl) olan diğer peygamberlerin izinde gitmektedirler. Onlar, şeriatlarının mânalarını enbiyanın mişkâtı üzerinden, Yüce Allah'tan alırlar. Şer'î (emir ve nehiy) bilgileri doğrudan Allah'tan veya Rûhu'l-kudûs'ten almaları onlar için doğru olmaz.

<sup>11</sup> İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, VI, 113-119.

<sup>12</sup> İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, VI, 119-126.



Ancak bunların (emir ve nehiy) dışındaki bilgileri ilhâm yöntemiyle doğrudan Allah'tan veya Rûhu'l-kudûs'ten almaları mümkündür.<sup>13</sup>

Velâyet ve Ricâlü'l-gayb'la ilgili ortaya konulan bu mitolojik çerçeve, 15 Temmuzcuların zihin dünyasına da ışık tutmaktadır. Şöyle ki; bilindiği gibi bunları vaziyet eden şahıs, konuşma ve yazılarında sıklıkla, “kudsîler”, “Pîr-i mugânımız”, “veliler” gibi bu camiaya ait terminolojiyi kullanmakta ve bunun üzerinden kendisine tabi olanlara bakış açısı kazandırmaktadır. Bu dünyanın en önemli özelliği, kendilerini vaziyet eden yöneticilerinin ilahi bir elle yönlendirdiklerine ve yanılma ihtimalinin bulunmadığına dair ön yargıdır. Buna bağlı olarak söyledikleri her şeyi bir ibadet duyarlılığıyla yerine getirmektedirler. Yukarıda İbnü'l-Arabî'ye yapılan atıfta açıkça belirtildiği gibi zaman zaman dinî rehber kabul edilen şahısların Allah'tan doğrudan bilgi aldıkları, hatta her türlü ilahi bilginin aktığı kaynak oldukları varsayılmaktadır.

Tasavvuf düşüncesini benimseyen halk kitlelerinin ricalullah tasavvuru ve bunu etkili bir şekilde kullanan başta Fethullah Gülen olmak üzere, ilgili çevrelerin neden bu kadar başarılı olduklarının şifrelerini buralarda aramak gerekmektedir. Zira sürekli Hz. Peygamber'le görüşen, Allah'tan doğrudan kendisine bilgi akmaya devam eden bir şahsın hata etmesi, yanlış tevessül etmesi, hainlik yapması kimsenin aklına gelmez. Hatta böyle bir şey, ona tabi olan herhangi bir kimsenin aklına geldiği zaman, kendisini derinden suçlayarak, Allah'a sığınır ve bu duygu ve düşüncelerden arınmak için manevi çaba sarf etmeye başlar. Kuşkusuz bu tasavvur, ne Gülen'le başladı ne de onunla sona erecektir. İslâm düşünce tarihinde, birçok örneği bulunmakla beraber, bu yöntemi etkili bir biçimde kullanan en önemli şahsiyet, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'dir (ö. 640/1238). Onun *Füsûsü'l-hikem* isimli kitabını, bizzat Hz. Peygamber'den aldığını ve hiçbir ekleme ya da eksiltme yapmadan doğrudan insanlara sunduğunu iddia etmesi<sup>14</sup> sistemini üzerine inşa ettiği zemin hakkında önemli ölçüde fikir vermektedir. Böylelikle düşüncesini tartışmasız bir zemine taşınmakta, gelebilecek tenkidleri peşinen bloke etmektedir. Dolayısıyla söz konusu tasavvur, tashih edilmediği takdirde, ileriki zamanlarda da bir kısım sapkın ve geniş kitlelerin iyi niyetlerini istismar edecek kişi veya kişilerin ortaya çıkmaması için herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Söz konusu çevreler, dindar Müslüman halk nezdinde, meşruiyet kazanmak ve daha ikna edici olmak için, daha çok Hz. Peygamber'i istismar et-

<sup>13</sup> İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, XII, 126.

<sup>14</sup> Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Füsûsü'l-hikem* (nşr. Ebü'l-Alâ Afîfi), Beyrut 1400/1980, s47-48.

meye kalkışmaktadır. Zira onun masumiyeti, onun Allah tarafından vahiy-le desteklenmiş olması ve kıyamete kadar peygamberliğinin geçerli olması, kendisine başka hiçbir insanda bulunması mümkün olmayan bir ayrıcalık vermektedir. Hz. Peygamber’in bu konumundan yararlanmak için, onun zaman zaman geldiği, toplantılara, sofralara ve sohbetlere iştirak ettiğine dair iddialarda bulunulmakta böylelikle kendilerine bir meşruiyet zemini oluşturmaktadırlar. Bu yöntemle daha çok alt düzeyde ve samimi duygularla Allah rızası için hizmet eden cemaat tabanının bağlılık ve hizmet aşkı artırılmaya çalışılmaktadır. Kuşkusuz bu çabalar fayda vermekte ve zaman zaman tabandakiler tarafından en doğru yolun kendi cemaat ya da tarikatları olduğu kanaati baskın hale gelmektedir. Bu anlayışın sadece Gülen ve etrafındaki çevreyle sınırlı olmadığı, başka grup ve sivil bir takım örgütlenmeler tarafından da tabanlarına yayılmaya çalışıldığı açık bir gerçektir. 15 Temmuz’da yaşananlar, söz konusu anlayışın salt dinî bir yönelişten ibaret olmadığı, zaman zaman toplumun emniyet ve güvenini tehlikeye sokacak derecede tehlikeli eğilimleri de içinde barındırdığının göstergesidir.

#### Kâinat İmamı:

Gülen cemaati söz konusu olduğunda, üzerinde durulması gereken teolojik değerlendirmelerden biri de hiç şüphesiz, “Kâinat İmamı” olarak, örgütlenme seçerisinde yer alan figürdür. İlgili çevrelerde “mehdî” tabiri üzerinde de zaman zaman bir takım değerlendirmeler olmakla beraber, İslâm düşünce tarihinde ilk dönemlerden itibaren, kullanılan bu tabirin aksine, mitolojik unsurlar taşıyan “Kâinat İmamı” tabiri bu yapılanmaya mahsustur. Örgütteki yapılanma içerisinde bu rol, elebaşı olan Fethullah Gülen’e verilmiştir. İlk defa bu örgüt tarafından kullanılan bu tabire yüklenilen anlamın, Şîâ ve tasavvuf tarihinde farklı tabirler üzerinden kullanıldığı bilinen bir gerçektir.

“Kainat İmamı” tabiriyle aynı anlamda kullanılan tabirlerden biri “Gavs-ı azam”, diğeri Kutbu’l-aktab” veya “Kutbu’l-âzam” tabiridir. Tasavvuf tarihinde bu tabirlere yüklenilen anlamları tesbit ettiğimizde, durumun ne kadar vahim olduğu daha iyi anlaşılabilir. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, “Gavs” için “Kutub” maddesini referans vermektedir. Kutub hakkında ise “velîler zümresinin başkanı, dünyanın ve âlemin mânevî yöneticisi olduğuna inanılan en büyük velî”<sup>15</sup> şeklinde bir tanımlama yapılmaktadır. Burada iki husus öne çıkmaktadır. Birincisi veliler zümresinin başkanı olması,

---

<sup>15</sup> Süleyman Ateş, “Kutub”, *DİA*, XXVI, 498-499.

diğeri ise sadece dünyanın değil aynı zamanda âlemin de manevi yöneticisi olması. Tasavvuf Terimleri Sözlüğü ise kutub için yapılan tanımlardan birini: Kutub âlemin ruhu, âlem de onun bedeni gibidir. Her şey kutbun çevresinde ve onun sayesinde hareket eder, yani her şeyi o idare eder”<sup>16</sup> şeklinde kaydetmektedir. “Kutub”tan ilk defa Muhammed b. Ali el-Kettânî’nin (ö. 322/934)\* ricâlü’l-ğayb kapsamında bahsettiği ve söz konusu kelimeyi “gavs” anlamında kullanarak bunun bir tane olduğunu zikrettiği bilinmektedir. Bu tâbirin daha sonraları başta Hucvirî (ö. 470/1077) ve İbnü’l-Arabî tarafından olmak üzere, sıklıkla kullanılan bir isim haline geldiği görülmektedir<sup>17</sup> İbn Haldûn (808/1406), sûfilerin kutub anlayışı ile evtâd gibi tâbirlerin İsmâiliyyeden alındıklarını belirtmektedir. Ona göre kutub, masûm imâm inancına; evtâd da nukebâdan (nakîbler) esinlenerek oluşturulmuş mertebelerdir. İbnü’l-Arabî, “Kutbu’l-Aktâb” olan kişi için zaman zaman gavs, halîfe, vâris, vâhidü’z-zamân, kutbu’z-zamân gibi tâbirleri de kullanmaktadır.<sup>18</sup> Eserlerinde mutlak olarak bunlardan biri geçtiği zaman, bundan Kutbu’l-Aktâb’ın kastedildiği anlaşılmaktadır. İbnü’l-Arabî’nin bu anlayışı, sonraki dönemlerde de etkili olmuştur.

İbnü’l-Arabî’ye göre, bu makama (kutupluk) ulaşan kişi, Allah’ın kendisiyle halvette bulunduğu kimsedir. Ehlullahın halveti düstûr edinmesinin sebebi de budur. Bu şahıs her dönemde sadece bir kişidir. İbnü’l-Arabî, bu ilâhî halvetin açıklanmayan sırlar âleminde olduğunu, kendisinden önce hiç kimsenin onu zikrettiğini görmediğini, kendisine de böyle bir rivâyetin gelmediğini ileri sürmektedir. O, bunu açıklamasının gerekçesinin kendisinden habersiz olanları ve onu hiç tanımayanları uyarmaktan ibaret olduğunu ifade etmektedir.<sup>19</sup> İbnü’l-Arabî, kutub ve iki İmâmın menziline anlatırken nebîlerden sadece Hz. Muhammed, Hz. İbrâhim, Hz. İsmâil ve Hz. İshâk’ın bu makâma ulaştığını ileri sürmektedir.<sup>20</sup> Başka bir yerde İbnü’l-Arabî, kutubun işlevini anlatırken; Yüce Allah’ın onunla kevn-ü fesad âleminde bulunan bütün varlık dairesini muhafaza ettiğini, onun yar-

<sup>16</sup> Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul (Kabalıcı), 2001, s. 223.

\* Meşhur sûfilerden olup künyesi EbûBekr, adı Muhammed bin Ali bin Câfer el-Bağdâdî el-Kettânî’dir. Aslen Bağdâtlı olup, ömrünün büyük bir kısmını Mekke’de geçirmiştir. Cüneyd-i Bağdâdî’nin talebesidir. Ebû Saïd el-Harrâz, Abbâs bin Mühtedî, Amr el-Mekkî, Ebû’l-Hüseyn en-Nûrî gibi âlimlerin sohbetinde bulunmuştur. 322/933 senesinde Mekke’de vefât etmiştir.

<sup>17</sup> Geniş bilgi için bk. Süleyman Ateş, “Kutub”, *DİA*, XXVI, 498-499.

<sup>18</sup> Örnek olarak bk. İbnü’l-Arabî, *el-Fütûhât* (İst.), XI, 301.

<sup>19</sup> İbnü’l-Arabî, *el-Fütûhât* (İst.), IX, 400-402.

<sup>20</sup> İbnü’l-Arabî’nin velâyeti nübüvvetten daha üstün gördüğü şeklinde yapılan eleştirilerin çok da haksız olmadığına delalet eden önemli kanıtlardan biri buradaki düşünceleridir. Her ne kadar zaman zaman böyle bir düşüncede olmadığını ifade etmeye çalışsa da bu ve benzeri yerlerde kutubluğun makâmını anlatırken kullandığı ifadeler onu açıkça bir kısım nebîlerden daha üstün gördüğü izlenimi vermektedir.

dımcısı olan iki imâm ile duyu kapsamına giren gayb ve şehâdet âlemini, evtâd ile güney, kuzey, doğu ve batıyı, abdâl ile yedi iklimi, kutub ile bunların tamamını muhafaza ettiğini belirtmektedir.<sup>21</sup>

Görüldüğü gibi, “Kutub” ya da “Gavs” için belirlenen çerçeve, zaman zaman peygamberleri geride bırakmakta, peygamberlerden sadece bir kısmının bu mertebeye ulaşabildiği ileri sürülmektedir. Tek başına bu çerçeve, “Kâinat imamı” denildiğinde, kendisine tabi olan çevrelerin zihin dünyalarında nasıl bir tasavvur oluşturacağı ve nasıl bir çağrışım yapacağı tahmin edilebilir. Buna göre “Kâinat imamı” rastgele ve spontane seçilmiş bir tabir değil, arkaplanı sağlam ve ilgililerin zihin dünyalarında hangi anlamları çağrıştıracığı dikkate alınarak seçilmiş bir tabirdir.

Kuşkusuz tasavvuf tarihinde, çok küçük farklarla birlikte ve farklı tabir ve çağrışımlarla karşılıklarını bulduğumuz bu tasavvuru, İslâm düşüncesinin asli kaynaklarında doğrulamamız mümkün değildir. Zaten velâyetin III/X. yüzyılın sonlarından itibaren, tasavvuf çevrelerinde farklı bir anlamda kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Velâyet bahsini tasavvufa sokan kişi Hakîm et-Tirmizî’dir (ö. 285/898). Onun bu noktada Hristiyanlıktaki “azîz” sınıfından etkilenmiş olma ihtimali yüksektir. Ayrıca velâyet bahislerinde Hz. İsmâ’nın önemli bir yere sahip olması, bu kanaati desteklemektedir<sup>22</sup>.

Gülen’in sisteminde, tasavvuf tarihinde “Ricalü’l-gayb” veya “Kutub” gibi mertebeler etrafında yapılan değerlendirmeler de dâhil, felsefî tasavvufun oldukça baskın olduğu bilinmektedir. O, buradan açık bir kapı bularak, taraftarlarının zihin dünyalarını, bu yönde inşa etmiş ve neticede yaptığı hiçbir tasarrufu sorgulamayan, zaten hem ilahi bilgiyle beslenen hem de Hz. Peygamber başta olmak üzere, diğer “Allah erleri”yle istediği zaman istediği kadar görüşüp onlardan bilgi alan bir şahsın tasarruflarının problemlili olması da düşünülemez. Onu insanlar üzerinde bu denli başarıya götüren birçok sebep bulunmakla birlikte, en güçlü neden budur. Kuşkusuz bu anlayışı sadece Gülen ve taraftarlarıyla sınırlandırmak doğru değildir. Zira söz konusu çevrelerin (tasavvuf ve tarikat) tamamında benzeri tasavvurları görmek mümkündür. Gülen’in farkı, bu anlayışı dönüştürerek bununla siyasi hedeflerine ulaşma çabasıdır. İtaat ve teslimiyet üzere kurulan bu sistem devam ettiği sürece, sürekli birlerinin istismarına açık olduğu, göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. 15 Temmuz darbe kalkışmasına giden sürecin zihinsel arkaplanı deşifre edilmeden, doğru sonuçlara varmamız mümkün değildir.

<sup>21</sup> İbnü’l-Arabî, *el-Fütûhât* (Beyrut (DS), III, 520.

<sup>22</sup> Geniş bilgi için bk. Adam Mez, *Onuncu Yüzyılda İslâm Medeniyeti* (trc. Sâlih Şaban), İstanbul 2000.

Bu sürecin geniş kitleleri sürükleyecek derecede yaygınlaşması ve ilgililerin ölümüne bu işe girişmelerinin kodlarını burada aramak gerekir.

### Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti, özellikle 1960 ve sonrasında birçok darbe ve darbe kalkışmasına sahne oldu. Ancak 15 Temmuz 2016'daki kalkışma diğerlerinden birçok açıdan farklıydı. Birincisi, bu darbe her ne kadar zinde güçler eliyle gerçekleştirilmeye çalışıldıysa da gerçekte darbenin iradesi dışarıdaydı. En önemlisi emir-komuta zinciri yoktu. Hatta astlar, üstlerini tutuklama, öldürme ve tartaklama gibi muamelelere tabi tutabilmişlerdi. İkincisi söz konusu darbe girişiminin iradesi, dini bir kimlikle meşhur olan bir şahsa aitti. Din/dindarlık ve darbe kalkışması ilk defa Anadolu halkının gündemin 15 Temmuz'da girmiş oldu. Din, diyanet ve devlet, vatan gibi değerleri birbirinden ayrılmaz bir bütünün parçası olarak gören geniş halk kitleleri, bu kalkışmayla adeta şoke oldu. Kuşkusuz siyaseti ele geçirme planının çok daha önceden planlandığı, bunun için birçok alanda hazırlıkların yapıldığı, elli yıl önce sahaya ilk çıkıldığında bile, bunun düşünüldüğü artık açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Fahri bir vaiz olarak sahaya indiği ilk günden itibaren, yukarıda çerçevesi belirlenmeye çalışılan dinî tasavvuru yaymaya çalışan, zihin ve eylem dünyasını bunun üzerine bina ederek, etrafındakilere buradan seslenen bu şahsın din algısının, ciddi bir eleştiriye tabi tutulması gerekmektedir. Zira söz konusu anlayış, bu şahısla başlamadığı gibi, gerekli tedbirler alınmadığı takdirde bununla bitmeyecektir de... Tarihte gördüğümüz bâtinî-haşhaî oluşumlar ve yakın tarihte Irak'ta görülen Kesnezanî Tarikati gibi örnekler, her zaman için kendilerine zemin bulacaklardır. Neticede benzer birçok olayda olduğu gibi burada da teolojiden daha çok mitolojinin etkili olduğu görülmektedir.

Siyaseti vaziyet eden ve devleti yöneten çevrelerin güvenlik reflekslerini aktif hale getirmeleri ve tehdit olarak algılanan ortam ve kişileri etkisiz hale getirmeleri, devletin bekası ve siyasetin stabilizasyonu açısından vazgeçilemezdir. Ancak en az o kadar önemli bir diğer husus ise meselenin dinî ve zihinsel boyutudur. Zira bu alanda da gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, yukarıda da ifade edildiği gibi, benzer örneklerin yeniden ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu durumda dinî ilimlerle ilgilenen ulema sınıfının, hiçbir şekilde günlük politik, sosyal veya siyasi kaygı taşımadan, meselenin dinî veçhesi üzerinde durmaları ve benzer şekilde tedavülde bulunan din ve tasavvurunun İslâm'ın otantik yapısına uygun olup olmadığı hususuna yoğun-



laşmaları önem arz etmektedir. Üzerinde durulması gereken sabit nokta, Hz. Peygamber'in vefatından sonra, artık ilahî bilginin kesildiği ve bu anlamda ileri sürülen iddiaların tamamının tartışmaya açık olmasıdır. Gerçekten de bahsi geçen çevreler, önder kabul ettikleri hoca, imam ya da efendilerinin bu tür bilgilerle desteklendiğine, Hz. Peygamber başta olmak üzere diğer zevatla görüştüklerine inandıkları için arkalarında gitmekte, onlar da kendilerine verilen hüsn-ü niyet üzere kurulu bu krediyi istismar ederek sonuna kadar kullanabilmektedir. Hz. Peygamber'in ashabının zaman zaman peygamber olmasına rağmen, kendisine: “Bu sana gelen bir vahiy midir yoksa kendi görüşün müdür?” tarzında sorduğu sorulardan, onların bu durumun farkında oldukları ve insanî olan her şeyi tartışmaya açtıklarını öğreniyoruz. Hz. Peygamber'in de zaman zaman kendi görüşünü bırakıp Bedir'de ordunun konuşlanacağı yer ve Uhud harbinde savaşı şehrin dışında yapma konusunda onlara uymasından da onun da insani olan düşüncesini tartışmaya açtığını ve koruma altına almadığını öğrenmekteyiz. Kuşkusuz vahyi teneffüs eden ve din adına verdiği kararlar ilahi kontrol altında bulunan, sürekli düzeltilme ve yol göstermeye muhatap olan bir peygamberin durumu ile diğer insanların durumunu kıyaslamak bile mümkün değildir. Buna rağmen onun bu tavrı geliştirmiş olması, kendisinden sonra gelen şahsiyetlerin hiçbir şekilde tartışmasız ve kayıtsız şartsız teslim olmayı gerektirecek bir konumda olmadıklarına dair açık bir fikir vermektedir.

15 Temmuz kalkışmasının akla getirdiği ve üzerinde durulması gereken hususlardan biri de Allah'ın insanlara gönderdiği son din olan İslâm'ın korunması meselesidir. Bilindiği gibi Hz. Âdem'le başlayan ve Hz. Muhammed'le sona eren peygamberlik süreci, Allah'ın bir lütuf ve merhamet nişanesi olarak insanların hidayet ermelerini kolaylaştırmayı hedeflemekteydi. Bu durum, kıyamete kadar insanların bu imkândan yararlanmaları durumunu akla getirmektedir. Dinden olmayan ve dindenmiş gibi gösterilerek insanların önüne konulan, insanların dinî duyguları kullanılarak manipüle edilen şahıs ve kurumların yapıp ettiklerinin, hak dinden olmadığı nasıl anlaşılacaktır? Vahiy gönderme işine son veren ve artık peygamber göndermeme kararı alan Yüce Yaratıcı'nın, dinini korumak için gerekli tedbiri aldığından kuşku yoktur. Bu tedbirin hangi şekillerde tezahür edeceği ise insanların bakış açıları ve yorumlarına kalmıştır. Sadece bir okuma biçimi ve yorum olduğunu peşinen kabul ederek şu sonucu çıkarmamız da mümkündür: Yüce Allah, Kur'ân'da

belirttiği<sup>23</sup> gibi dinini kıyamete kadar korumaktadır/koruyacaktır. Bu korumanın keyfiyeti her zaman aynı olmayabilir. Bu yöntemlerden biri de İslâm dinini bağlamından koparan, şahsi heva ve emellerine alet eden kimseleri, insanların gözünde rüsva ederek bu anlayışın doğru olmadığı sonucunu çıkarmalarını sağlamaktır. 15 Temmuz kalkışmasının akla getirmesi beklenen en önemli hususlardan biri de Allah'ın bu olay üzerinden dinini koruduğu fikridir. Zira şayet dikili bir tek ağacı, çakılı bir tek çivisi bile bulunmadığı, hayatının hep çile ve sıkıntılarla dolu olduğu, sürekli ağlayan, insanların derdinin kendisinin şahsi sorunlarına eğilmesine engel olduğu sanılan bu şahıs, çok değil beş altı sene önce ölseydi, bir halk kahramanı, kutsal bir şahsiyet olarak zihinlerde iz bırakacak, onun insanlara sunduğu din tasavvuru da doğru kabul edilecekti. Ancak hayatının sonlarına yaklaştığı bir dönemde böylesi bir durumla karşılaşması ve Allah'ın onu kamuoyunun önünde düşürdüğü durum, Allah'ın dinini koruduğu ve böylece söz konusu yanlış algının deşifre edilmesini sağladığı sonucunu da akla getirmektedir.

Sonuç olarak, din ve dinî kaynaklardan daha çok mitolojik karakter ve anlayışlar üzerine bina edilen, dinî kavram ve müesseseler kullanılarak, geniş kitlelerin dinî duyguları istismar edilen bir hareket, en azından şimdilik yediği ağır bir darbeyle sarsılmaktadır. 15 Temmuz kalkışması, tersine dönmüş, ilgili şahıs ve çevresindekilerin gerçek kimliklerinin açığa çıkmasını sağlamıştır. Kitlelerin zihin dünyalarında, bu tür yapılanmalara karşı derin bir ihtiyat fikri oluşturmuş, artık bu yöndeki kredilerini kullanırken daha bir dikkatli olmaları gerektiği fikrinin güçlenmesine sebep olmuştur. Böylece hurafe ve bâtinî retorik üzerine kurulu olan din algısının, manipülasyona açık, sınırları belli olmayan bir sürece hizmet ettiği fikrinin daha da geniş kitleler içinde yayılması beklenmektedir. Âlim ve aydınların bu anlamda da halkın işini kolaylaştırmaları ve doğru bir tefekkür oluşturmaları için yol gösterici destekleri önem arz etmektedir.

### Kaynakça

Süleyman Ateş, “Kutub”, *DİA*, XXVI, 498-499.

Bâkılânî, *el-İnsâf fî mâyecibü'tikâduhu velâ yecûzu'l-cehlûbihi* (nşr. İmadüddin Ahmed) Beyrut 1407/1986.

Hatiboğlu, M. S., *Hilâfetin Kureyşiliği*, Ankara: Otto (3. Baskı) 2012.

<sup>23</sup> el-Hicr 15/9: “Zikri biz indirdik, onu koruyacak olan da biziz biz”.

- İbn Abbâs, *Tenvîrû'l-Mikbâsmin tefsiri İbn Abbâs* (nşr. Hârûn-Nâsır Hüsrev), baskı tarihi ve yeri yok.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn, *Füsûsü'l-hikem* (nşr. Ebü'l-AlâAfîfî), Beyrut 1400/1980.
- \_\_\_\_\_, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* (trc. Ekrem Demirli), İstanbul 2007-2010.
- İbnFûrek, *MücerredüMakâlâtîş-Şeyh Ebi'l-Hasen el-Eş'arî* (nşr. Daniel Gimaret), Beyrut 1986.
- Mâtüridî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Bekir Topaloğlu), İstanbul 2006 vd.
- Adam Mez, *Onuncu yüzyılda İslâm medeniyeti* (trc. Sâlih Şaban), İstanbul 2000.
- Mücâhid b. Cebr, *Tefsîrû'l-İmâmMücâhid b. Cebr* (nşr. Muhammed Abdüsselâm Ebü'n-Neyl), Kahire 1410/1989.
- Mukâtil b. Süleymân, *TefsîrûKebîr (TefsîrûMukâtil b. Süleymân* (nşr. Abdullah Mahmûd Şahhâte), Mısır 1983.
- Şa'rânî, Abdülvahhâb, *el-Yevâkîte'l-cevâhir fî beyâni akâidi'l-ekâbir*, Beyrut, ts. (Darü İhyaü't-turâsi'l-Arabî).
- Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd* (nşr. Abdurrahman Umeyra), Beyrut 1409/1989.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul (Kabalıcı), 2001.